

Zeitschrift: Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)
Herausgeber: Romania (Societat de Students Romontschs)
Band: 79 (1997)
Heft: 6

Artikel: Entgins aspects logoterapeutics da malsogna e sanadad
Autor: Albrecht, Giosch
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-881655>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. [Siehe Rechtliche Hinweise.](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. [Voir Informations légales.](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. [See Legal notice.](#)

Download PDF: 14.03.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Entgins aspects logoterapeutics da malsogna e sanadad

„Progress impurtonts entscheivan culla formulaziun da novas damondas“ scriva Aron Antonovsky 1993 en in artechel che pertucca la psicosomatica. Immanuel Kant, il renomau filosof tudestg, ha pretendiu 1802, dus onns avon sia mort, ch’il tschentaner vegnent vegni a s’occupar sco da rar en temps vargai dalla damonda: Tgei ei il carstgaun? Pareglein nus sia pretensiun cullas damondas che han veramein mumentau schibein quei tschentaner ch’el manegiava sco era il nies tòchen sil di dad oz stuein nus conceder ch’el ha giu raschun. Friedrich Nietzsche, in auter filosof tudestg, semiava per exempel duront quei tschentaner dil „surcarstgaun“ (Übermensch) futur che duei esser privaus da tuttas imperfetgadads e malsognas, dil carstgaun, sco d’in diu che drovi ni Diu ni dieus. En sia poesia „An den Mistral“ (Mistral - in vent empau criu el sid dalla Frontscha) fa el clar, tgei che seigi da far cul carstgaun mendus e malsanetsch. Jeu lasch suandar en translaziun empau libra mo entgins vers:

„Lein sdrappar da mintga caglia
ina flur per nus da vaglia
ed aunc dus fegls pil bi tschupi!
Lein saltar scols trubadurs
denter sogns e las d’amurs,
denter dieus e mund schi bi!

Mo quel che sa ussa buc saltar,
e sc’in affon sto s’enaschar,
vegliuord, mendus ed eris da dis e dis,
quel che semegl’ils hipocrits,
ils tgutgs d’honurs e da vertids,
sei bandischaus dil paradis!

Lein turniclar la puorla dallas streglias
al malsaun en nas ed en ureglias
e spuentar la razza malsanetscha!
Lein liberar l'entira costa
dil flad da pèzs sco péra tosta,
dils egls da schenta che strusch metscha!
etc. etc.

Il svilup tecnic ed industrial dils dus davos tschentaners e la beinstonza extraordinaria dallas tiaras las pli tecnisadas ed industrialisadas han narcotisau la gronda part dils carstgauns e schau crer els in mument alla visiun da Nietzsche ed a carschen e svilup infinit. Aschia seglorieschan els dad esser setschentai silla glina e da prest conquistar il Mars. Ei para sco sch'els untgessen en turpetg ils immens problems humans cheu sin tiara buca sligiai: milliuns mieran da fom e miseria, malsognas ed epidemias existan vinavon, retschercas scientificas medicinalas necessarias per surventscher per exempel il cancer ed autras malsognas vegnan frenadas muort munconza da daners ch'ins impunda per astronautica, uiaras ed autras caussas segiramein meins necessarias.

Il carstgaun sez vegn degradaus ad in material ni object d'analisa, d'experiments e da retscherca. El ei daventaus materia prima els mauns dalla vanagloria humana. La nuorsa schendrada entras manipulaziuns geneticas (klonen) exista gia. Probablamein experimenteschan ins gia da medema moda el zuppau cul carstgaun. Ei vegn ad esser mo ina damonda dil temps e da mentalitads futuras ch'ei senza respect pli pil ver human. „L'homme machine“ da René Descartes (1596-1650) para da guder sia renaschientscha.

Maletg dil carstgaun mecanisau e reduciu

Ei ha dau temps nua che la medischina veseva il carstgaun mo sco tgierp ch'ins sa analisar, pesar, mesirar, operar e stigliar. (Amitgs

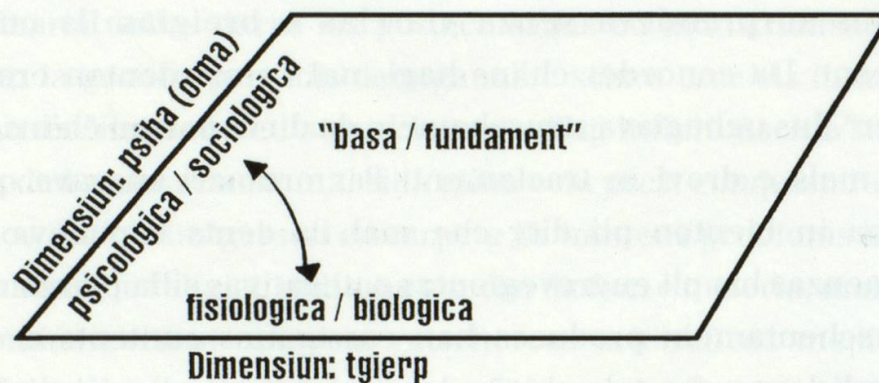
dalla medischina concedan aunc oz che lur studi seigi era ils davos decennis staus concentraus ni fixaus mo sil tgierp. Ina certa scolaziun psicologica seigi mai stau rom da studi medicinal). Da discuorer dad in'olma ni forsa schizun d'in spért dil carstgaun evitav'ins per tema da buc esser scientifics. Negins apparats fagevan gie olma ni spért apparents. Aschia existevan quellas varts buca. Las malsognas eran realitads purmein fisicas. La realitad era: mal il venter, mal il tgau, malcostas, mal il cor, mal il culiez, mal ils dents, mal il magun etc. Negin era schenaus da conceder ch'ins hagi tals mals. Ins saveva quintar da survegnir dil miedi ina dispensa da luvrar e la cassa da malsauns sorprendeva senza viarclas e breigias ils cuosts dil tractament. Da conceder ch'ins hagi mal l'olma denton era fatg da „spinner“. Ins ughegiava struschamein da dir al patrun ch'ins piteschi da tals mals e drovi in tractament. Per ordinari cuzzava quei mal dall'olma in bionton pli ditg che mal ils dents e pudeva era ver consequenzas bia pli engrevegiontas e negativas silla plazza da lavur. Enconuschentamein produceschan carstgauns cuntents e da buna luna dapli lavur che tals ch'ei deprimi duront gl'entir di. Malgrad ch'ins ei daventaus ils davos decennis pli e pli cunscients da quei han cassas da malsauns savens aunc breigia da sustener il tractament da tals mals dall'olma ni spirtals e survesan che tal tractament pudess custar ad ellas alla liunga in bionton pli pauc.

Naturalmein survesel era jeu buca che certs progress da quellas varts ein da constatar en nos dis. La psicosomatica gauda adina pli e pli acceptanza en scolaziun e medischina da scola. Quei che l'antica ed il temps medieval saveva e praticava han ins puspei entschiet a prender pli serius. Gia Sokrates, il grond filosof grec (ca. 470-399 a. Chr.), ha a sias uras fatg attents sin in fatg savens survesiu: Co vul ti tractar igl egl senza risguardar il tgau e co vul ti tractar il tgau senza veser igl entir tgierp? El temps da specialists e „mecanichers“ medicinal eis ei impurtont da buca surveser ils systems da nies tgierp. Mo era la dimensiun psihica ei ina realitad ch'ei da risguardar tier il tractament dil pazient. Las veglias sabientschas popularas vevan gia daditg fatg

attents a quella necessitad sch'ellas schevan ni din aunc oz: ei schai sil magun, el ha stuiu laguoter memia bia, quei ei da rietscher, ei ha dau sil cor, quei fa mal il venter ni quei siara la gula etc.

Il maletg dil carstgaun ch'ins ha presentau a nus all'universitad ils davos vegn ni trent'onns, schibein ella medischina sco ella psicologia e psicoterapia, ei in maletg da duas dimensiuns.

In vegl maletg dil carstgaun ella psicologia

(cf. Elisabeth Lukas, *Von der Tiefen- zur Höhenpsychologie*, Herder 1983, pg. 211 e E. Lukas, *Von der Trotzmacht des Geistes*, Herder 1986, pg. 27)

Il carstgaun ei in esser psicofisic. El consista d'in tgierp e d'ina psiha (olma en quei senn ei denton buca quei ch'ins manegia sch'ins plaيدا dall'olma ell'instrucziun religiosa). La psiha stat en stretg connex cul tgierp, cul sistem vegetativ (tschurvi e gnarva) e cul sistem endocrin (sistem da glondas e la producziun da substanzas biochemicas che possibiliteschan certs sentiments - p. ex. surfunziun dalla glonda tiroida caschuna savens depressiuns - perquei numnadas „endogenas“). Ils interess seconcentreschan sin basa da tal maletg silla damonda dalla patogenesa: tgei caschuna pitir e malsognas? Daco vegnin nus malsauns?

Il carstgaun sco esser psicofisic resta in esser determinau e fixau da destin e sort, d'experienzas traumaticas ell'affonza (sgarscheivel e

castigiabel eis ei sche teorias e schinumadas terapias fan crer ils pazients ch'els hagian da pitir en questa veta pervia da fallonzas buca mo en temps vargai, mobein en vetas vargadas), da si'ierta, da si'educaziun, da siu ambient etc. El ei la fin da tuttas fins ina paupr'unfrenda da siu destin ni da si'educaziun ni da siu ambient etc. En cass da malsogna eis ei tenor tala vesta impurtont d'analisar tuts facturs dil vargau, d'interpretar tuttas experienzas traumaticas dall'affonza e scavar senza fin e misericordia en realitads forsa schizun fantasticas ed illusoricas vargadas che duessien ver menau a quei svilup ni a quella malsogna. Cunquei ch'in tal dafar surpretenda per ordinari tuts ils pertuccai schai il pazient fors'aunc sin pugn da mort silla cutscha dil terapeut.

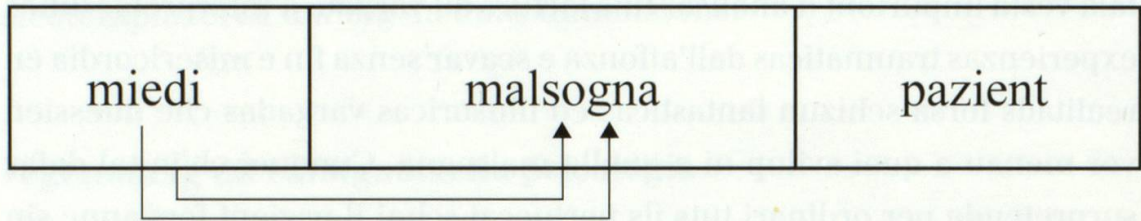
In tal maletg dil carstgaun ei in maletg reduciu silla basa digl animal ch'ei era in esser psicofisic. Ei tonscha per tractar il carstgaun en sias varts animalicas, fisicas ni psihicas. Ei tonscha denton maina per tractar e medegar il carstgaun en tut siu esser.

Gronds miedis e scienziats en temps vargai p. ex. Paracelsus (1493-1541) e da nos dis sco per exempel Aron Antonovsky (1923) e Viktor E. Frankl (1905-1997) ed auters han gia fatg attents en moda impresiunonta a quei fatg. Ins ha empruau d'introducir in auter pugn da vesta. Aschia ei l'idea dalla „salutogenesa“ vegnida formulada per l'emprema gada da Viktor von Weizsäcker. Alla fin da sia scartira „Soziale Krankheit und soziale Gesundheit“, cumparida 1930, scriva el: „La sanadad d'in carstgaun ei buca sc'in capital ch'ins sa magliar, mobein ella ei in summa mo leu avon maun, nua ch'ella vegn mintga mument dalla veta schendrada. Vegn ella buca pli schendrada, lu ei il carstgaun gia malsauns. Ins sa perquei numnar il malsaun social quei carstgaun, el qual la schendrada permanenta da sanadad succeda buca pli correctamein“. (Gesammelte Schriften 8, 1986, Suhrkamp, Frankfurt 95/95)

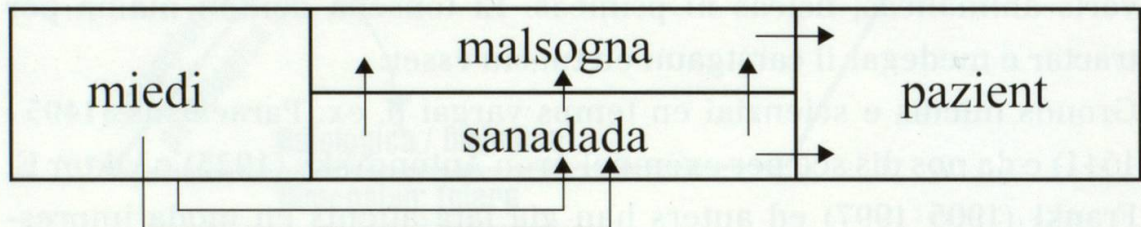
Aron Antonovsky ei s'occupaus sco sociolog cun tala „salutogenesa“. Emigraus dall'America egl Israel eis el daventaus directur dalla „partiziun per sociologia e sanadad“ all'universitad da Beersheba ed ha instradau interessants studis che pertuccavan facturs socials e

sanadad. Tenor si'opiniun eis ei necessari che la medischna tscherchi oz buca mo las ragischs dallas malsognas, mobein era quellas dalla sanadad. La damonda ei pia: Co nescha sanadad, co restein nus sauns?

Tenuta dalla „patogenesa“:

Tenuta dalla „Salutogenesa“:

Tochen da cuort veseva il miedi plitost exclusivamein la malsogna vid il tgierp human e cumbatteva quella senza risguardar il pazient en tut sias varts. Surtut el temps dils specialists ei tal prighel gronds. Professor Viktor Frankl ha manegiau inaga, nus drovien specialists, denton dueien quels sepertgirar da generalisar lur enconuschentschas, quei vul dir, da veser quellas senza connex cun outras dimensiuns humanas. Oz sorteschan, Dieus seigi ludaus, bia miedis tier lur lavur buca mo dil fatg da veser in pazient cun ina certa malsogna avon els che duei vegnir tractada, na, els vesan sper la malsogna surtut aunc las varts saunas ed emprovan da mobilisar e reactivar quellas per surventscher meglier quei ch'ei malsaun.

Nus pudein tgunschamein veser e capir tgei muntada ina tala vesta po ver el process curativ.

Maletg cumplessiv dil carstgaun

Igl ei bein il meret dil renomau miedi ed anteriur professor per malsognas dalla gnarva all'universidad da Vienna, Viktor E. Frankl, dad haver fatg attents nus a quei che differenziescha ils carstgauns digl animal ed aschia amplificau il maletg dil carstgaun per ina dimensiun. Tenor sia opiniun ei il carstgaun surtut in esser spirtal. Quei ha da far nuot cun sia perdertadad, cun sia intelligenza ni sias notas ch'el ha zacu giu en scola. Intelligents ein ils animals era. Mo els san nuot da lur intelligenza, els san nuot da lur veta ed els san nuot da stuer murir. Perquei dat ei era neginas reflexiuns historicas tier igl animal. Igl animal viva siu schema daus e fixaus tenor ses instincts. Il carstgaun ha struschamein instincts, denton eis el dottaus cun in spért che habilescha el da prender posiziun tier siu destin, tier sia educaziun, tier ses sentiments, tier sia malsogna. Il carstgaun ei perquei maina unfrenda da sia sort e destin, mai in'unfrenda da sia educaziun. El ei ni sa esser formader da sia veta. El ei habels da far enzatgei aunc ord la situaziun la pli catastrofala. Il poet Wolfgang Goethe ha fatg attents al medem sch'el scriva: „Prendein nus il carstgaun sco el ei, lu fagein nus el schliats. Prendein nus el sco quei ch'el savess esser, lu fagein nus el buns“. La vart spirtala el carstgaun ei ina habilitad dad adina puspei saver decider, tgeinin ch'el vul esser el proxim mument. Tgierp e psiha ein cundiziuns dallas qualas il spért human s'occupescha. Quellas duas dimensiuns determineschan denton maina la veta humana. Naturalmein han destin e sort, ierta ed educaziun ina influenza sil secuntener dil carstgaun, determineschan denton maina quel. Il carstgaun sco esser spirtal pren posiziun tier sias cundiziuns. El sa per exempel dumandar: Vul la malsogna forsa enzatgei da mei? Tgei senn pudess ella ver? Ei dat magari carstgauns che vivan propi pér suenter esser stai grev malsauns. Negin da nus ha mess sesez ella veta. Negin ha dumandau nus, schebein nus veglien viver. Nus essan in bi di stai cheu e la veta fa a nus las damondas. Nus vein da risponder. Dumandein nus permanentamein: Pertgei quei accident? Pertgei quella catastrofa? Pertgei tonta pupira e miseria? Pertgei tontas

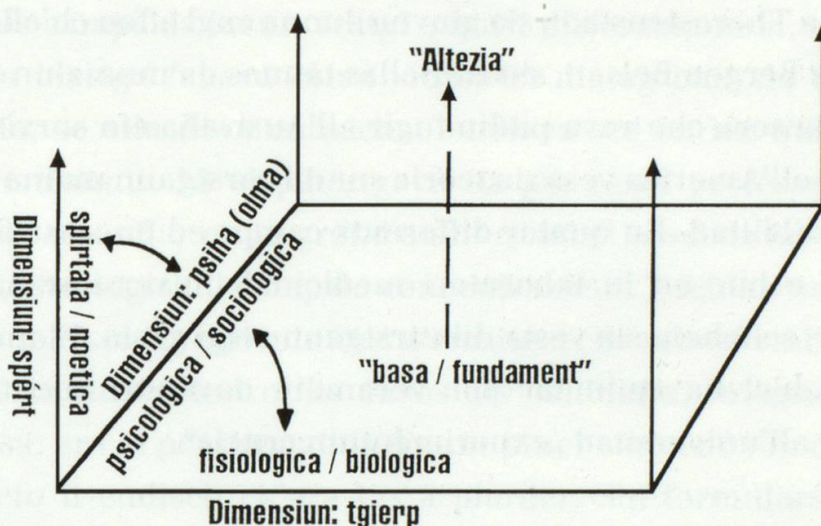
uiaras? Pertgei tons che mieran dalla fom? Pertgei quella ni tschella malsogna? etc. Nus survegnin per ordinari negina risposta e pudessen pervia da quei bunamein sedisperar. Sedisperar ei ina emoziun contraproductiva en in process curativ. Il carstgaun ei in esser che sa empruar da rispunder. Rispondend engarta el quei che la veta vul dad el e tgei ch'ella ei insumma.

Il tractament dil carstgaun dependa savens ni schizun adina dalla damonda: tgi ni tgei ei il carstgaun. Veramein buns miedis ein savens era filosofs, sco la historia dalla medischina muossa. Viktor Frankl ei s'occupaus gia sco gimnasiast cun Sigmund Freud, il grond miedi e psihiater da Vienna. Cun quendischns onns gia ha el entschiet ina corrispondenza intensiva cun Freud. E quel rispunda, aschia di Frankl, adina suenter cuort temps tut sias brevs. Frankl veva 19 onns cura che Freud publichescha in da ses artechels ella gasetta internaziunala per psicoanalisa. Da quei temps era Frankl denton gia ius vi tier igl auter miedi renomau da Vienna, numnadamein Alfred Adler, ch'el veseva sco progress en quei che pertucca il maletg dil carstgaun. Gia sco student era Frankl s'occupaus intensivamein cun temas filosofics, surtut cul filosof Max Scheler (1874-1928) e sia antropologia. E gia il maletg dil carstgaun presentau d'Alfred Adler cun sia dependenza e determinaziun bunamein totala da facturs socials tunscheva buca pli. Il carstgaun ei dapli che mo in product da sia societad. Siu spért sa mai vegnir malsauns. Malsognas da spért dat ei buc. Il spért stat ordeifer quei che sa vegnir malsaun. El sa mai vegnir destruius, bein denton disturbaus ni bloccaus entras facturs fisics ni psihics.

Gia sco affon era Frankl sedumandaus, schebein la veta piardi buc siu senn, sch'ella fussi nuot auter ch'ina via alla mort. Dapi lu ei la damonda suenter il senn da nies viver d'aventada per el la tematica principala da sia veta. Ed el rispunda a quella damonda cul concept da sia „logoterapia“ ch'ei ina psicoterapia centrada sil fatg ch'il carstgaun ei in esser ch'enquera senn en sia veta. Anfla el buca quel croda el en ina frustraiziun existenziala, en ina ruosna che fa sedisperar e murir el. Il plaid grec „logos“ munta „plaid“, „senn“, „spért“. Siu tractament

dil carstgaun sortescha dil fatg ch'il carstgaun ei in esser spirtal, habels da prender posiziun tier las damondas che la veta fa ad el. Naturalmein sa il carstgaun esser bloccaus en sia vart spirtala aschia ch'ei drova pre-terapias per debloccar. Inaga debloccaus san ins ir cun in tal carstgaun alla tscherca da quei che ha senn en sia veta. Anflar senn ni crer vid in senn dall'atgna veta ei ina medischina per tgierp ed olma, ei quella medischina che curescha nus era lu cura che nus murin.

Las treis dimensiuns dil carstgaun ella logoterapia

Suenter che Frankl veva presentau siu concept en in studi sut il tetel „Ärztliche Seelsorge“, cul qual el leva daventar professer per malsognas dalla gnarva all'universitad da Vienna, rumpa la secunda uiara mundiala ora. Dapi entgin temps era el lu caumiedi per neurologia el sulet spital dils gediun ch'existeva a Vienna. Hitler vegn a Vienna e Frankl saveva buca qual mument el e sia famiglia vegnien deportai. Sco biars da siu temps veva el empruau da survegnir in visum per emigrar cun sia dunna ell'America. Suenter ditg spitgar arriva il visum, mo era la malsegirtad, schebein el duei ir e surschar ses geniturs a lur sort, schebein el savessi aunc ver ina veta ruasseivla da l'otra vart dalla mar, nunsavend tgei che schabegi cun ils ses, era gronda. El viveva

quels dis en ina tensiun nunexprimibla. In bi di vegn el dalla clinica a casa tier ses geniturs e vesa sin meisa in crap cun ina letra hebraica en aur. Dumandond siu bab tgei quei munti, di lez che quei seigi in crap ord la sinagoga da Vienna ch'ils nazis hagien destruiu totalmein. El derivi dallas tablas dils diesch condaments che stevien sur gl'altar ella sinagoga. Mo il quart condament vevi ina tala letra: „Ti dueis tener ault bab e mumma, sinaquei che ti vivies ditg cheu sin tiara“. Per Frankl ei quei stau sc'in segn giu da tschiel. El lai spirar il visum e resta culs ses, nunditgond tgei che pudessi schabegiar. Suenten cuort temps ei l'entira famiglia vegnida deportada els camps da concentrasiun. Sia mumma ei morta el gas dad Auschwitz, siu bab ei morts dalla fom a Theresienstadt, sia giuvna dunna cugl affon ch'ella spitgava ei morta a Bergen Belsen, siu frar ellas taunas da munizium dils nazis. Mo el e sia sora che veva pudiu fugir ell'Australia ein survivi. Fuss el emigraus ell'America vess sia teoria sur dil carstgaun maina gudignau tonta credibilitad. En quater differentes camps ed en situaziuns sgar-scheivlas e buc en in laborator medicinal universitar ha el stuiu examinar, schebein sia vesta dil carstgaun seigi gesta. El numna quei examen ch'el ha stuiu far per veramein daventar suenter l'uiara professor all'universidad „experimentum crucis“.

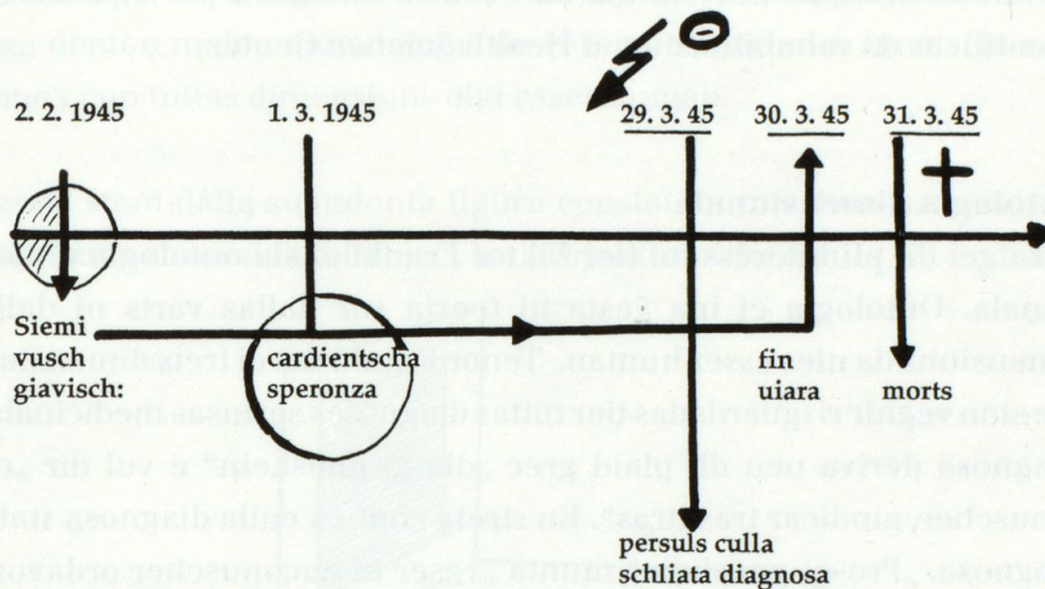
Entschiet ha quei „experimentum crucis“ culla sperdita da siu manuscret. El veva cusiu quei manuscret el fieter da siu manti, sperond ch'ins laschi ad el il manti e ch'el possi spindrar aschia la lavur e las retschercas d'entgins onns. Arrivond ad Auschwitz ein tuts perschuniers vegni privai da lur mantials. Frankl piarda il manuscret che muntava per el futur. El ei gl'empren mument curdaus en ina ruosna. El di ch'el vessi struschamein pudiu surviver, vessi el buca puspei survegniu sesez entamaun. El fagevi patratgs da siglir ella seiv da fildirom da spinas ch'era cargada cun forza electrica vida la quala biars conperschuniers hagien priu la veta. Mo in bi di survegnan els ils mantials, buc igl agen, mobein il manti d'in auter gedi ch'era forsa ual morts ellas combras da gas. En sac da siu manti anfla el in cedel cun in

verset ord il Veder Testament: Ti dueis carezar tiu Diu surtut! Quei cedel ei staus per el sc'in signal. El sedamonda: tgei senn vess tia veta, sch'ella dependess dad in manuscret, dad in cudisch, dad ina prestaziun, da tia giuventetgna, da tiu conto... etc.? La veta fuss permanentamein en prighel, perquei ch'in manuscret sa ir a piarder, vegnir vegls e senza muntada, jeu sai vegnir malsauns e sai prestar nuot pli, in bi di vegnel jeu falombers e caducs, mia giuventetgna svanescha ch'jeu vegli ni buc, il conto schizun sa entras inflaziun piarder sia valur. Pia sto ei dar enzanua in auter senn, autramein fuss jeu e survivess jeu buc. Da quei mument ha el entschiet a far auters patratgs per sedi-stanziar dil stgir e negativ da quellas situaziuns smisereivlas. Mond viadora sils camps da lavur, vestgi e nutri miserablamein, tractai sco la mendra biestga fageva el en siu spért dialog cun sia dunna. El veseva ella, co ella deva curascha, surrieva sco en lur megliers dis dall'emprem'amur. Ni el patertgava da gia esser professor all'universitad, da sesanflar en in grond auditori ed el vessi da far in referat sur dalla „psicologia dil camp da concentraziun“. Aschia s'occupavi el magari in quart ura, vegn minutas d'enzatgei che schevi emblidar el la brutalitad da siu contuorn. Ils davos dis dall'uiara, smagregiaus sin pial ed ossa, era el perschuadius d'aunc stuer scriver avon che murir danovamein il cudisch ch'era ius a piarder. Sin formulars dalla SS ch'in amitg e conperschunier veva engulau ensemen cun in pign rispli el local da guardia e schenghegiu a Frankl ils 26 da mars 45 sin siu anniversari, entscheiva Frankl duront la notg, a reconstruir siu cudisch. El ha fatg quei per restar allerta e buca curdar en in collaps ord pura fleivlezia. Gia pli baul vevi el sco miedi gudignau la habilitad da veser tgi che mieri e tgi che survivi, relata Frankl en in da ses cudischs ch'el ha scret enteifer nov jamnas igl onn 1945 suenter la liberaziun (Trotzdem Ja zum Leben sagen - ein Psychologe erlebt das Konzentrationslager - ell'America ein nov milliuns exemplars da quei cudisch vegni vendi e siat gadas han students da pliras universitads elegiu quei cudisch sco cudisch digl onn). Cun talas observaziuns veva el examinau sia teoria dall'influenza vicendeivla denter sistem affectiv e sistem

immunisont. Il sistem affectiv vegn adina influenzaus dalla vart spirtala, dalla tenuta spirtala dil carstgaun. Il mument ch'il carstgaun crei ch'ei hagi negin senn pli, sesenta el miserabel ed in tal sentiment ha era in'influenza sil sistem immunisont, silla biochemia da siu tgierp.

El cudisch numnau raquenta Frankl d'ina sentupada cun in conperschunier cuort avon la finiziun dall'uiara. Ei era l'entschatta digl onn 1945. Els camps da concentraziun vevan las pitgiras priu tier en moda struschamein supportabla. Negin vivonda pli, negins medicaments, miserabla vestgadira; epidemias e malsognas regevan. La plipart dils perschuniers veva tifus. Tons murevan ch'ins vegneva struschamein entuorn da satrar ils morts. Ina atmosfera morbida deprimenta seruschnava sc'ina nebla da desperaziun atras il camp. Igl εμπrem da mars 45, aschia scriva Frankl, hagi in conperschunier raquintau dad haver giu l'entschatta da fevrer in siemi. En quei siemi hagi ina vusch lubiu ad el d'exprimer in giavisch. Tgei auters giavischs han carstgauns bein en talas situaziuns che da saver l'ura da lur deliberaziun da pitgiras schi inhumanas. La vusch hagi rispundiu: ils 30 da mars 45 seigi l'uiara e la veta en perschunia a fin. Il perschunier era, tenor la diagnosa dil miedi Frankl, impestauss dil virus da tifus, denton il mument ch'el discurreva da quei siemi, senza simtoms. El viveva ella perschuasiun, ella cardientscha ed ella speranza che l'uiara e la veta smisereivla da perschunier seigi ils 30 da mars a fin. Quella cardientscha susteneva igl agen sistem immunisont da tala moda ch'il virus da tifus vegneva tenius a mistregn. Ils 29 da mars contonscha ina nuviala negativa il camp. Ils naziunalsocialists vevan giu en ina pintga battaglia in pign succes. Quel muntava denton gliez mument negin victoria, era l'armada tudestga a fin cun tuttas reservas. Era ils Americans e Russ cun lur armadas eran gia ella vischinonza. La nuviala negativa ha denton tunschiu per rumper sia cardientscha e speranza ella deliberaziun che dueva succeder tenor la vusch dil siemi gl'alter di. Essend il mument persuls cun sia nuviala negativa croda el en ina greva depressiun. Il sistem immunisont sto suttacumber enteifer secundas. Il virus ha lev giug. Immediat croda il perschunier

en ina febra smisereivla. Ils 30 da mars eis el gia senza schientscha ed ils 31 da mars eis el staus morts. Da quei mument che l'influenza vicendeivla denter sistem affectiv e sistem immunisont cala per quei ch'ei pareva da ver negin senn pli da crer che l'uiara pudessi esser a fin gl'auter di, dat il perschunier ensemen e miera.

Frankl constatescha alla fin da siu rapport: quei vala buca mo per ils camps da concentraziun, mobein era pils camps dalla veta. Scadin da nus ha forsa gia experimentau, tgei ch'ina tenuta positiva po effectuar en certas situaziuns da nosa veta. Jeu persunalmein accumpognel gia duront biars onns patients da cancer che stevan cheu cun ina diagnosa, mo era cun ina prognosa aunc pli negativa. Els vevan tenor giudicar dils specialists aunc da viver entginas jamnas ni entgins meins. Differents vivan aunc oz suenter varga diesch onns. La moda e maniera co els emprendan dad ir entuorn cun lur malsogna lai daventar il tractament dil miedi pli effectivs. Il pacient surpren responsablad per siu vegnir sauns ni era per la moda e maniera ch'el miera. La novissima teoria dalla psico-neuro-immunologia (ch'interquera las relaziuns e connex denter psiha - gnarva - e producziun d'anticorps per cumbatter las malsognas) ha gia gudignau enconuschentschas encuraschontas pil futur. Malgrad quei lein nus aunc buca esser memia

euforics e far memia gronds segls. Denton duei quei fatg animar nus da veser e buca surveser certs connex ch'ei necessaris per la „produziun da sanadad“. Ils anticorps san vegnir cundiziunai sco il tgaun da Iwan Pawlow (cf. Dr. med. Jeanne Achterberg, Die heilende Kraft der Imagination, Bern 1987, pg. 224 - dunna Achterberg ei professera per medischina all'universitad da Texas e directura per retschercas scientificas da rehabilitaziun al Health Science Center).

Ontologia dimensiunala

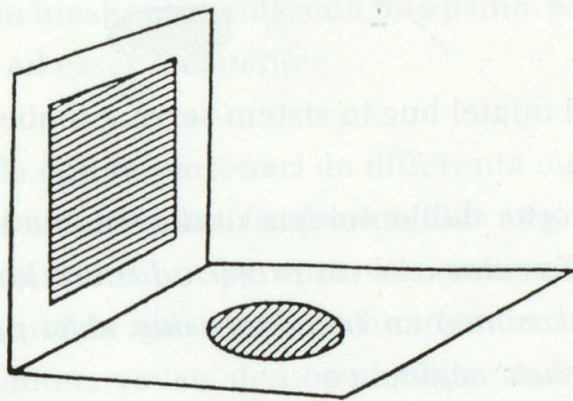
Enzatgei dil pli interessant tier Viktor Frankl ei sia ontologia dimensiunala. Ontologia ei ina vesta ni teoria sur dallas varts ni dallas dimensiuns da nies esser human. Tenor Frankl dat ei treis dimensiuns che ston vegnir risguardadas tier tuttas diagnosas seriusas medicinalas. Diagnostica deriva neu dil plaid grec „dia-gi-gnoskein“ e vul dir „enconuscher, giudicar trasatras“. En stretg connex culla diagnostica stat la prognosa. „Pro-gi-gnoskein“ munta „veser ni enconuscher ordavon“. Diagnosticas fallidas meinan savens a prognosas fallidas per donn dil pazient. Prognosas han savens igl effect dalla „self-ful-filling-prophecy“ (da profezias che daventan pér en lur consequenzas veras). L'expressiun deriva dall'America. Sco illustraziun po la sort d'ina pintga banca privata americana valer. Ei mava la tuna che quella banca seigi buca solventa pli. Il mument che quella fama veva priu si'entschatta era la banca aunc solventa detg'avunda. Pia la diagnostica era fallida. Denton tgei effectuescha ina tala? Ils clients dalla banca vulan aunc mitschar cun lur daners avon ch'ella fetschi concuors, e clients che vessen forsa mess daners sin quella banca, sche siu num fuss staus megliers, tralain da far quei aschia che la banca daventa consequentamein insolventa e „va ellas caglias“.

En scola constatein nus magari che scholars san daventar tups - e quei ils pli perderts -, sch'els sentan ch'ins spetga pauc ni nuot dad els, sch'ins ri sur dallas rispostas fallidas ch'els dattan. Ei mass cheu memia lunsch dad illustrar talas tesas cun experiencias praticas ch'jeu

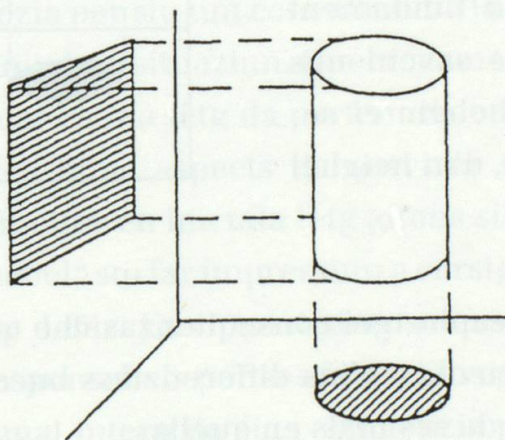
hai saviu far cun scolars en scola. Ellas ein sufficientas per far cunscients dalla gronda responsablada che tals han che fan en ina ni l'otra moda diagnosas e prognosas.

Las ciencias ston sespecialisar per far progress. Denton eis ei necessari ch'ils specialists generaliseschien ni simplificheschien buca. Quei ch'il specialist per certs organs enconuscha ed engarta ei impurtantissim. El astga denton maina munchentar da veser sias enconuschientschas en connex cun tuttas dimensiuns digl esser human.

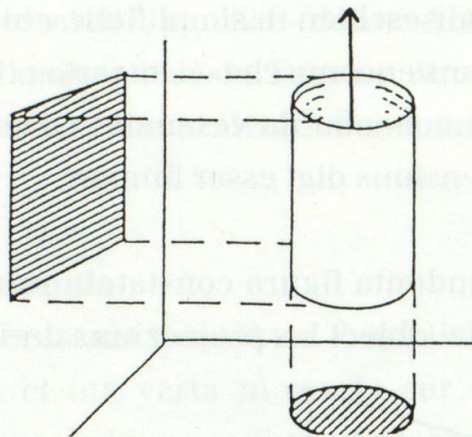
Fagend stem dalla suandonta figura constatein nus duas projecziuns senza aunc saver da tgei object las projecziuns derivan.

In'emprescha lescha dall'ontologia dimensiunala formulada da prof. Frankl secloma: „*La medema causa projectada ord sia dimensiun en differentas dimensiuns pli bassas che si'atgna, se presenta en sias projecziuns en moda cuntradictoria.*“

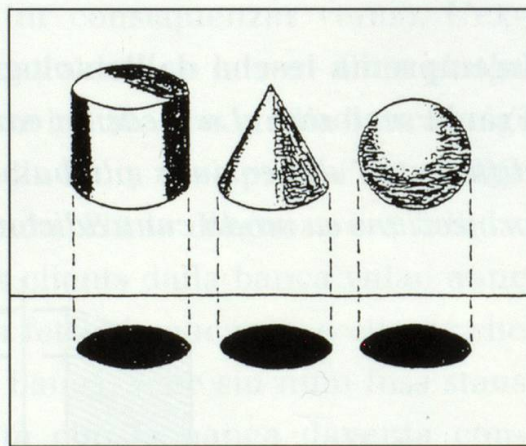
Projectein nus in migiel ord sia dimensiun en dimensiuns pli bassas (quei ei negina valetaziun, mobein pli bass el senn dil svilup), sepre-senta el en ina dimensiun sco rudi ed en in'otra sco rectanghel. Las projecziuns sepresentan sco systems serrai e cuntradictoris.

En realitad ei il migiel buc in sistem serrau, mobein aviert ensiviar.

Ina secunda lescha dall'ontologia dimensiunala secloma: „*Buca mo ina, mobein differentas caussas projectadas ord lur dimensiun (buc en differentas dimensiuns) en ina dimensiun ch'ei pli bassa che lur dimensiun (era cheu negina valetaziun) sepresentan aschia che lur projecziuns ein buca differentas e cuntradictorias, mobein equivocas.*“

Ellas intermedieschan pia maina la realitad. Sin fundament dallas projecziuns savein nus pia maina dir, schebein ei se-tracti d'in cilinder, d'in heighel ni d'ina rucla.

Igl ei bein lev da capir, tgei consequenzas che quei savess ver per il tractament dil pazient, sch'ins differenziass buca denter sias dimensiuns ed igl origin da ses mals en quellas.

La psicosomatica ha engartau las influenzas vicendeivlas denter tgierp e psiha. Quellas enconuschientschas ein denton aunc buca sufficientas per tractar il carstgaun pazient en moda correcta. Fetg savens derivan ils mals dall'olma e tgierp dad in'otra dimensiun, numnadamein dil fatg ch'il carstgaun ei in esser spirtal che tscherca il senn da sia veta ed ei habels da daventar culponts avon e visavi enzatgi. Vesa el en ina situaziun negin senn pli, lu vegn el a sesentir miserabel e quei sesentir vegn a semussar en sintomas corporals. Vesel jeu la cuolpa humana mo sco enzatgei che stat en connex cun siu „sur-jeu“ (Über-Ich = in sentiment da cuolpa caschunau buc ord atgna enconuschientscha, mobein pervia dalla tema da sia societad), lu resta tutta cuolpa enzatgei che ha da far mo cun mes sentiments, cun mia psiha. Ei quei aschia, lu vegn era la terapia ad esser leusunter.

In exempel:

Ina dunna maridada cun in partenari da differenta cultura e per part cun differentas valetas socialas fundamentalas vegn suenter esser stada maridada treis meins en speronza. Els eran maridai en gronda carezia (quella damonda gie enconuschentamein buca suenter la cultura!) in per l'auter, vevan denton deciduu da buca ver affons gl'emprem temps. Aschia ei il fatg dalla gravidonza nunspetgada bunamein staus empauet sc'in schoc. Els vevan semiau da saver installar lur da casa tenor gust special, dad haver in auto etc. In affon en vesta a tals siemis pareva sc'in streh atras il quen. La mumma vul salvar igl affon. Igl um cussegia plitost ad ina interrupziun dalla gravidonza. Ord carezia per siu um consultescha la dunna il miedi per dunnas e presenta a quel sia situaziun. Quel recamonda d'interrumper la gravidonza, perquei ch'ina lètg da partenaris ord culturas talmein differentas hagi buca buns aspects da survivor ed ei seigi aschia nunresponsabel da metter en ina tala lètg affons sil mund.

Il plaid „nunresponsabel“ sto far impressiun a carstgauns che sesentan responsabels per lur dafar. Ed il carstgaun sco esser spirtal sesenta baul ni tard adina responsabels per ses fatgs. El vegn in bi di a star tut persuls avon il tribunal intern da sia cunscienza persunala. Da quei

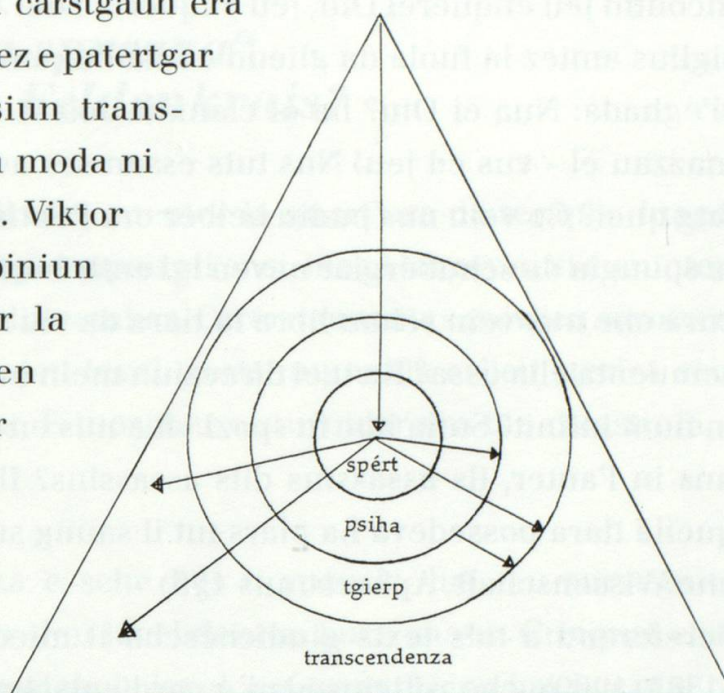
tribunal metscha negin, era lu buca cura ch'il mund bagatellisescha ils pli gronds malfatgs encunter la humanitad.

Il miedi tarmetta la dunna tier il psihiater per l'expertisa necessaria. Lez constatescha il medem sco siu collega: igl ei buca responsabel da metter affons sil mund sut talas premissas. Enteifer dus dis ha la dunna stuiu sedecider, pertgei ei era, cunquei ch'ella era prest ell'endischavla jamna dalla gravidonza, neras uras, sche l'interrupziun dueva aunc succeder el termin lubiu legalmein. „Ins ha fatg a mi la causa memia leva“, scriva la dunna pli tard. „Jeu vess stuiu ver enzatgi che vess fatg opposiziun.“ Ord carezia per siu um sedecida ella finalmein da scatschar igl affon.

Struschamein ord la narcosa vegn ella tschaffada d'in sgarscheivel sentiment da cuolpa: ti has impediù in affon che leva viver da vegnir sil mund. Quei fatg sas ti mai midar pli. Ina greva depressiun e disgust da sesezza vegn sur dad ella. La veta para dad esser ruinada. Negin tschaffen da viver nescha pli. Era in secund affon che vegn pli tard sil mund po buca propi legrar ella. La relaziun ei periclitada. Il buordi vegn talmein nunsupportabels ch'ella sto encurir agid. Il psihiater che veva cussegliau igl abort ha pariu dad esser per ella la persuna con-responsabla e perquei era cumpetenta. Quel tracta ella in temps tenor teorias dalla terapie da cumportament (Verhaltenstherapie). Ella stueva far mintgadi certs pensums e marcar ils puncts ch'ella meritava persuerter. Suenter haver contonschiu in cert diember da puncts, vessen ils sentiments da cuolpa lu giu da svanir. Denton els ein buca svani, perquei che lur origin steva en in'otra dimensiun. Per il psihiater, che risguardava buc il fatg ch'il carstgaun ei in esser spirtal e pér sco tal habels da daventar culponts, existeva vera „cuolpa“ struschamein. Siu davos cussegl nunsavend pli tgei entscheiver cun sia pazienta ei stau: „Dei ina tiarza da vossa cuolpa a vies um, ina tiarza al miedi che ha operau vus ed ina tiarza a mi!“ Da tala moda sa la pazienta mai vegnir curada, perquei ch'ella vegn tractada sin fundament da projecziun e sper il ver problem e siu origin ora.

Il carstgaun ei dapli che mo ina mustga dad in di

En sia vart spirtala ei il carstgaun era habels da surmontar sesez e patertgar viaden en ina dimensiun transcendentala. El ei en ina moda ni l'otra in esser religios. Viktor Frankl ei staus dall'opiniun che tala habilitad per la transcendenza seigi en scadin human. Da plidar denton dil „Sur-senn“ (Über-sinn) ni dalla „Sur-veta“ (Über-Leben), pia dil senn che stat davos tut senn ni tutta

veta che nus engartein cheu sin tiara, seigi buca la caussa dil scenziaiu, pia buca la sia. El era denton perschuadius ch'il carstgaun che vegn cunscients da quei fatg en el sez gudogni grondas forzas enten acceptar ses cunfins e ses mals e malsognas. Ell'antica vegnevan ils pazients tractai el tempel, per exempel el tempel digl Esculap (Asklepios, ella mitologia romana e greca il diu dalla medischina). Fetg savens eran sacerdots miedis era tier pievels primitivs e paganils. El Niev Testament vegn Cristus savens presentaus sco quel che cura ils malsauns da lur malsognas e suenter ver curau in pazient constatescha el adina: „tia cardientscha ha fatg tei salv“.

Il fatg ch'il carstgaun sesenta enzugliaus ella grazia e carezia, el schurmetg da siu Diu predestinescha el savens a habilitad pli gronda da vegnir a fin cun ses mals.

Friedrich Nietzsche (1844-1900), ch'ins ha a sias uras viu sco il filosof che hagi mazzau Diu, ha sez descret inaga, tgei sgarschur tschaffi ils carstgauns che hagian en lur gretta manegiau da ver mazzau Diu: „Haveis vus buc udiu da quei carstgaun trubistgau, che ha envidau in

clar e bi avon miezdi ina latiarna e currius silla piazza fiera e clamau incontin jeu enquerel Diu, jeu enquerel Diu!...? Il carstgaun stuorn ei siglius amiez la fuola da glied ed ha bunamein penetrau quella cun si'egliada: Nua ei Diu? ha el clamau. Jeu vi dir quei a vus! Nus vein mazzau el - vus ed jeu! Nus tuts essan ses assassins! Mo co vein nus fatg quei? Co vein nus pudiu beiber ora l'entira mar? Tgi ha dau a nus la spungia da schubergiar naven igl entir horizont? Tgei vein nus fatg, cura che nus vein schau libra la tiara da siu sulegl? En tgei direcziun semuenta ella ussa? En tgei direcziun mein nus? Sesperdin nus buc en in nuot infinit? Sufla buc in spazi vit a nus en fatscha? ... Co consolein nus in l'auter, ils assassins dils assassins? Il pli sogn e pussent che quella tiara possedeva ha piars tut il saung sut nos cuntials.“ (Fröhliche Wissenschaft, Aphorismus 125)

Sereferend a tals texts giudichescha il miedi e filosof Karl Jaspers (1883-1969), che religiusadad e cardientscha appartegnien al coc da tut esser human e che veta humana sappi buca vegnir supportada senza transcendenza.

Carl Gustav Jung (1875-1961), miedi, psihiater e psicolog, constatescha cun perschasiun: „Denter tuts mes pazients che vevan vargau l'emprema mesadad dalla veta, pia ch'eran sur 35 onns, hai jeu giu buc in che vess la finala buca giu sco problem dils problems quel dalla tenuta religiosa. Gie, scadin pitescha la fin finala dil fatg ch'el ha piars quei che scadina religiun viva ha dau a ses fideivels da tuts temps, e negin ei puspei vegnius veramein sauns senza puspei ver anflau sia tenuta e las valetas religiosas. (Psychologie und Religion, Walter-Verlag 1972, pg. 138)

Progress impurtonts entscheivien culla formulaziun da novas damondas, ha Antonovsky manegiau. La damonda, tgei e tgi ch'il carstgaun seigi veramein, vegn a promover e determinar tut ver progress medicinal era el futur.